

Стаканов Р.Д.

ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Останні глобалізаційні тенденції характеризуються все більшою інтеграцією глобальних ринків товарів, послуг та капіталу в той час як її вплив на міжнародний рух робочої сили залишається досить обмеженим, який регулюється імміграційним законодавством та імміграційною політикою. Та все ж глобалізація має важливі наслідки для міжнародної трудової міграції, виступаючи в ролі фактору «притягнення та відштовхування». Міжнародна трудова міграція впливає на економіку приймаючих та експортує робочу силу країн досліджується вже тривалий час як вітчизняними, так і зарубіжними авторами. Так провідними зарубіжними дослідниками міжнародної трудової міграції є Дж. Борхаса, Р. Барро, Й. Доладо, О. Старк, вітчизняними - В. Будкін, Е. Лібанова, Ю. Макогон, О. Малиновська, С. Пирожков, А. Поручник, І. Прибиткова, А. Румянцев, А. Філіпенко, О. Хомра, О. Шиманська окремі праці яких були використані при написанні даної статті.

Постановка задачі. Завданням даної статті було, провівши узагальнення та проаналізувавши дослідження науковців у сфері трудової міграції та її впливу на макроекономічний розвиток, запропонувати авторську модель впливу міжнародної трудової міграції на економіку країни-експортера робочої сили.

Результати дослідження автора. Глобалізація і економічний розвиток загалом сприяють додатковій еміграції, оскільки люди стають більш мобільними. Потоки трудової міграції можуть, зрештою, знизитись при зростанні доходів на батьківщині мігрантів внаслідок зростання економіки в країні-експортері робочої сили. Однак суттєвим фактором який може вплинути на такий сценарій розвитку є значна нестабільність світового економічного середовища. Значні потоки спекулятивного капіталу впливають на можливість стійкого економічного розвитку. Відтік інвестицій супроводжуватиметься і збільшенням еміграції. Збільшується не лише пропозиція, а й попит на трудову іноземну робочу силу. В результаті багато приймаючих країн запроваджують обмежувальну імміграційну політику, спричинюючи явище нелегальної міграції.

Трудова міграція потенційно може послужити двигуном зростання й розвитку для усіх сторін залучених в цьому процесі - приймаючих країн та країн походження мігрантів, а також для самих робітників. В приймаючих країнах це зменшує середній вік робочої сили, сприяє розвитку підприємництва, підтриманню програми пенсійного забезпечення, і постачає кадри для виникаючих високотехнологічних галузей. В регіонах, що розвиваються, з яких головним чином і походить робоча сила, позитивний ефект міграції відображається у потоці грошових переказів, поступленні інвестицій, технологій та дефіцитних вмінь, які повертаються на батьківщину при поверненні мігрантів.

Грошові поступлення від трудових мігрантів можуть мати позитивний ефект на макроекономічне зростання. Міждержавні регресії показують, що грошові перекази можуть мати позитивний, хоча і порівняно обмежений, ефект на довгострокову динаміку економічного зростання. Крім того, грошові поступлення сприяють скороченню бідності серед найменш забезпечених домашніх господарств.

Більшість дослідників схильються до думки, що еміграція з одних країн в інші відбувається із-за нижчого рівня економічного розвитку країн-походження мігрантів. Люди залишають свої країни тому що їхні держави є бідними, з нерозвиненими економіками, в яких вони не мають можливості максимально ефективно реалізувати свій економічний потенціал. Мігруючи в багатші, розвинені країни, вони отримують більш високу заробітну плату і більші можливості для самореалізації. Виходячи з даного твердження можна було б припустити, що випереджаючий економічний розвиток в менш розвинених країнах має призвести до вирівнювання можливостей між країнами, таким чином усуваючи стимули для трудової міграції. Але якщо в довгостроковому сценарії такий варіант розвитку і є можливим, то в короткостроковій перспективі сучасний процес економічної глобалізації може мати негативні наслідки для окремих суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Необхідно зазначити, що фундаментальною причиною міжнародного руху робочої сили з точки зору пропозиції робочої сили є циклічна природа економічного зростання. Немає значення наскільки швидко і динамічно відбуваються трансформації в соціальній та економічній сферах країни, економічний розвиток ніколи не відбувається монотонно. Жодна країна не розвивається в постійному висхідному напрямі, натомість в економіці будь-якої спостерігаються короткотермінові етапи спаду та підйому, які лише в довготерміновій проміжку часу утворюють висхідну лінію економічного розвитку.

Циклічність економічного розвитку разом зі схильністю до зовнішньої міграції населення бувших сільськогосподарських та індустріальних галузей економік, які стали на шлях модернізації та структурної перебудови економік створюють потенціал зовнішньої трудової міграції, який структурно вбудований в економічне зростання. За умов відсутності ефективних політико-адміністративних бар'єрів для міжнародної міграції, єдине що необхідно для реалізації даного потенціалу – попит на робітників-іммігрантів в іноземній країні, а також різниця в заробітній платі яка перевищуватиме сумарні витрати необхідні для переміщення на нове місце роботи за межами батьківщини.

Оцінюючи витрати, які несе робітник при міграції закордон, необхідно зазначити, що окрім прямих витрат при переїзді (транспортні витрати, харчування, витрати на проживання), мігранти несуть також непрямі інформаційні і пошукові витрати (витрати часу, грошей, зусиль прикладених для пошуку оптимального виду роботи, а також отримання її), а також неотриманий дохід під час переїзду та пошуку роботи.

Більшість витрат пов'язаних

Відносне значення даних ефектів може бути змінено тим, що понижуючий тренд заробітної плати обмежений законодавством про мінімальний рівень заробітної плати в країні-імпортері робочої сили. Зниження загробної плати збільшує попит на робочу силу і, відповідно, призводить до збільшення рівня зайнятості, доходів домогосподарств, споживання і підвищення рівня прибутковості капіталу. В короткостроковій перспективі приплив іммігрантів призведе до зниження продуктивності праці, оскільки зайнятість зростатиме швидше ніж рівень капіталу в розрахунку на одного працюючого, що призводить до тимчасового зниження співвідношення капіталу до робочої сили.

Однак в довготерміновій перспективі відбувається зростання рівня капіталу, а, відповідно, і відновлення попереднього рівня продуктивності праці. Таким чином, довгострокова рівновага може мати своє відображення у відновленні продуктивності праці та рівні заробітної плати, що, однак залежатиме від розвитку технічного прогресу, кваліфікації робітників еластичності взаємозамінюваності робочої сили та капіталу. У випадку якщо мігранти, зрештою, відповідають структурі зайнятості місцевих робітників, а рівень забезпеченості капіталом зростатиме відповідно до зростання рівня зайнятості, то це призведе до зростання ВВП приймаючої країни пропорційно до рівня зростання робочої сили на ринку. Отже, загальне економічне зростання досягатиметься за рахунок «ефекту масштабу» від зростання обсягів факторів виробництва, залучених у створення національного ВВП.

Тісні економічні зв'язки між країнами експортерами та імпортерами робочої сили спричинюють значний розвиток комунікаційного і транспортного зв'язку між країнами. Зростаюча економічна інтеграція призводить до акумулювання міжнародної інфраструктури, яка регулює рух робочої сили, капіталу, товарів, послуг та інформації. Наявність такої інфраструктури значно зменшує витрати на переміщення трудових мігрантів та на пошук інформації, щодо можливого працевлаштування в приймаючій країні.

Економічна інтеграція спричинює активне залучення робітників з менш розвинених країн до більш розвинених країн, що інтегруються. Дане припущення підтверджується прикладом інтеграції країн Центральної Європи до ЄС, і збільшенням інтенсивності міграційних потоків з цих країн до більш розвинених країн Західної Європи.

Теоретичний і емпіричний досвід економічного впливу грошових переказів є далеко не до кінця зрозумілим. З одного боку, грошові перекази є важливим джерелом поступлення в країну іноземної валюти, збільшуючи національний дохід, фінансуючи імпорт та покращуючи стан платіжного балансу. Іноземні грошові поступлення від іммігрантів мають мультиплікаційний ефект, величина якого залежить від напрямку спрямування коштів. З іншого боку, грошові перекази можуть спричинити більшу залежність економіки від еміграції, зменшуючи імовірні урядові інвестиції або ж іноземні інвестиції, в тому числі із-за браку робочої сили на національному ринку країни-експортера робочої сили.

Величина мультиплікатора міграційних коштів не є сталою величиною. У випадку, якщо кошти спрямовані на споживання, то велике значення тут має співвідношення витрат та заощаджень, які традиційно вважаються майбутніми джерелами інвестицій, місця проживання споживачів (місто чи село). Так у дослідженні Тейлора [13], який досліджував мультиплікатор грошових переказів мексиканців зі США на батьківщину, стверджувалось, що мультиплікатор в даному випадку буде дорівнювати 2. Що означає, що кожен долар отриманий в Мексиці від робітників в США збільшить національний дохід на 2 долари. Завдяки ефекту мультиплікації позитивний вплив міграції поширюватиметься не лише на сім'ї мігрантів, але й всі інші жителі країни та економіка в цілому.

Мультиплікатор грошових переказів є прикладом ефекту загальної рівноваги в країнах-експортерах робочої сили. З іншого боку, попит, який стимулюється міграційним капіталом, може стимулювати зростання цін на товари та послуги, чия пропозиція на національному ринку є фіксованою, або обмеженою (наприклад, ціни на землю, нерухомість), або ж які не можуть бути закуплені закордоном із-за високої вартості транспортних послуг. Заробітна плата і ціни на землю зазвичай є вищими в районах зі значною кількістю робітників, працюючих закордоном.

Якщо окремі аспекти економічного впливу міграції можуть бути проаналізовані шляхом прямого порівняння відповідних економічних показників, які змінились внаслідок міграції, такі як заробітна плата і зайнятість серед мігрантів і місцевого населення, то більш загальний непрямий економічний вплив імміграції на ринок приймаючої країни, який проявляється в ринковій поведінці окремих його суб'єктів, які змінюють своє поведінку внаслідок появи на ринку додаткової робочої сили з-за кордону, є більш складним об'єктом для дослідження.

Міграція реагує на дисбаланс попиту і пропозиції окремих кваліфікацій на місцевому ринку праці. У випадку з припливом висококваліфікованих робітників, вони часто є доповнюючим фактором виробництва для некваліфікованих місцевих робітників, підвищуючи загальний професійний рівень місцевого ринку, та покращуючи його перспективи розвитку.

Статичні моделі не враховують деякі динамічні аспекти прийняття рішення стосовно необхідності міграції у висококваліфікованої робочої сили. Деякі динамічні моделі міжнародної міграції, зокрема, роботи Байне [7] та Старка [8] наголошують на тому, що можливість емігрувати в майбутньому стимулює робітників з країн-експортерів робочої сили інвестувати ресурси в освіту на батьківщині. Таким чином, позитивний зовнішній вплив отримуватиме і економіка країни-експортера, оскільки такі інвестиції позитивно впливатимуть на внутрішній ринок праці країни походження мігрантів і нестиме вигоду не лише емігрантам, а й місцевим жителям.

Агрегований вплив такого інвестування може створити такий надлишок кваліфікованих робітників, що загальний ефект від міграції кваліфікованих кадрів перевищить втрати від неї. Позитивний ефект від інте-

грації міжнародних ринків висококваліфікованої робочої сили полягає в тому, що не всі потенційні мігранти, здобувши додаткову освіту, дійсно емігрують з країни. Залишаючись в країні, вони створюють додаткову додану вартість, яка є більшою за ту, яку б вони виробили, не маючи додаткової кваліфікації.

Не можна також однозначно стверджувати про безповоротну втрату певних кваліфікацій для країни-експортера висококваліфікованої робочої сили. Так у своєму дослідженні Сталкер [10] приходиться до висновку, що «відтік інтелекту» хоча і призводить до втрати частини кваліфікованих робітників, однак це відбувається лише у тому випадку, якщо їх пропозиція на національному ринку була обмеженою. У випадку ж значної пропозиції високоосвічених робітників, скорочення пропозиції буде компенсовано новими поколіннями кваліфікованих спеціалістів, які будуть підготовлені національною системою освіти, в тому числі за рахунок грошових переказів від емігрантів.

Іншим важливим наслідком «відтоку інтелекту» є явище зворотної міграції. Повертаючись на батьківщину, мігранти приносять з собою і частину нематеріальних активів зарубіжних підприємств, які вони могли отримати лише за кордоном. В першу чергу це стосується нових технологій, ноу-хау, сучасних форм організації підприємницької діяльності. Такі мігранти, як було досліджено Дустманом [9], часто мають намір починати свій власний бізнес, використовуючи знання та фінансові ресурси зароблені за кордоном. Даний процес є характерний в першу чергу для ринків, що виникають, з великим потенціалом розвитку внутрішнього ринку та можливостями венчурного інвестування.

Водночас, емпіричні дослідження, зокрема дослідження Смарта [11] та Асіса [12], не завжди підтверджують тезу про те, що, повертаючись на батьківщину, емігранти набувають нових вмінь, або ж, що, все ж таки набувши їх, вони не могли отримати їх на батьківщині. Аналізуючи вищезазначені дослідження можна дійти висновку, що набуття нових знань є можливим, однак не таким, що неодмінно відбувається, лише для категорії висококваліфікованих робітників, які працюють за кордоном за спеціальністю. Некваліфіковані робітники, а також кваліфіковані робітники, які працюють не за спеціальністю не отримують додаткових знань та вмінь, які дозволять їм використати їх ефективно у себе на батьківщині після повернення.

Врахувавши усі вищенаведені теорії, можна запропонувати наступну формулу впливу еміграції на країни походження:

$$\Delta \text{ВВП}_e = R * m + T - L, \text{ де}$$

$\Delta \text{ВВП}_e$ – величина зростання ВВП у країні-експортері робочої сили в наслідок еміграції (у % від ВВП),

R – обсяг грошових переказів мігрантів на батьківщину,

m – величина мультиплікатора грошових переказів,

T – зменшення соціальних витрат держави на робочу силу, яка емігрувала за кордон,

L – частка робочої сили, що емігрувала

ВВП_e - ВВП країни-експортера робочої сили.

Необхідним теоретичним припущенням даної формули є існування повної зайнятості робочої сили яка емігрує. У випадку, якщо частина робочої сили є незайнятою у виробництві ВВП країни, величина L має бути скоригована на частку безробітних. Також дана формула може бути деталізованою через визначення різної величини мультиплікаторів в залежності від напрямку спрямування грошових переказів, а також через визначення структури еміграції робітників. Доцільним є виділення еміграції мало та висококваліфікованих робітників з урахуванням їх відносної частки у виробництві ВВП країни. Таким чином, розширена формула виглядатиме наступним чином:

$$\Delta \text{ВВП}_e = R * (i_1 m_1 + i_2 m_2 + \dots + i_n m_n) + T - \text{ВВП}_e (l_1 d_1 + l_2 d_2 + \dots + l_j d_j) (1 - U), \text{ де}$$

i – частка робочої сили даної кваліфікаційної групи, що емігрувала,

d – частка ВВП країни-експортера робочої сили вироблена робітниками певного рівня кваліфікації,

n – кількість секторів економіки,

j – кількість кваліфікаційних груп робітників,

U – рівень безробіття в країні-експортері.

Враховуючи, що навести емпіричні докази сформульованих вище тверджень досить складно із-за того, що процес отримання знань та міграція відбуваються на фоні інших видів ділової активності як в окремо взятій країні-експортері, так і в усьому міжнародному ринку праці. Це створює єдиний синергійний ефект від міграційно-освітнього процесу, як для країни експортера, так і для країни імпортера робочої сили, з якого важко синтезувати окремі покомпонентні ефекти міжнародної міграції загалом, та міграції висококваліфікованих спеціалістів зокрема.

Підсумовуючи вищенаведене, можна прийти до наступних **висновків**.

1. Міжнародна трудова міграція є вигідною для світового виробництва при перерозподілі частини робочої сили від країни, де її гранична продуктивність низька до країни, де її гранична продуктивність висока. Чим більша різниця між національною заробітною платою між країною-експортером та країною-імпортером робочої сили, тим більшим є очікуваний прибуток, в розумінні зростання загальносвітової ефективності і світового виробництва.

2. Імміграція загалом збільшує загальний рівень доходів приймаючої країни, сприяючи більш ефективно використовувати капітальні та людські ресурси в країні. Однак, ці ефекти не розподіляються рівномірно між економічними суб'єктами в приймаючій країні.

3. У випадку, якщо мігранти приносять з собою ту ж саму кількість капіталу на одиницю праці, що мають місцеві жителі приймаючої країни виграє загалом економіка приймаючої країни, однак не спостерігається позитивного ефекту для місцевих жителів. Найбільш же вигідним для приймаючої країни у ви-

падку значної відмінності у капіталобезпе́ченності іммігрантів та місцевих жителів.

4. Незважаючи на значні негативні наслідки для країн-експортерів від трудової міграції, зокрема, втрати частини робочої сили та людського капіталу, можна стверджувати, що позитивні ефекти від цього процесу можуть збалансувати ці втрати. В першу чергу це стосується грошових переказів та мультиплікаційного ефекту, який вони приносять, впливу міграції і грошових переказів на інвестування, що призводить до зростання продуктивності на національних ринках країн-походження мігрантів, зменшення рівня бідності, а також стимулів для отримання освіти та необхідних навичок, які стимулюються можливістю застосувати їх за кордоном, а також завдяки прямому інвестуванню мігрантами системи освіти країн-походження.

5. Доходи країни-експортера робочої сили зростають не лише за рахунок грошових переказів емігрантів з-за кордону. У числі інших доходів, які збільшують сукупний ВВП і сприятливо позначаються на платіжному балансі - податки, що стягуються з фірм, які здійснюють діяльність у галузі працевлаштування громадян за кордоном, прямі й портфельні інвестиції емігрантів в економіку рідної країни, скорочення витрат на навчання, охорону здоров'я й інших витрат соціального характеру, які покриваються для емігрантів іншими країнами.

6. У випадку, якщо міжнародні мігранти походять з працenaдлишкових країн, тоді їх втрата не позначиться на виробництві в країні походження. За таких умов можна стверджувати про загальний позитивний вплив еміграції на ринок праці країни-експортера робочої сили.

Джерела та література

1. Bryce Quillin, Ali Mansoor Migration and remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union Edited by Europe and Central Asia Region. 2006. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2007.
2. Borjas, G. J. 1999. "The economic analysis of immigration", in O. Ashenfelder and D. Card (eds.), Handbook of Labor Economics, Vol. 3, 1679-1769. Elsevier.
3. Friedberg, R. M. and J. Hunt. 1995. "The impact of immigrants on host country wages, employment and growth", Journal of Economic Perspectives 9(2), 23-44.
4. Barro, R. J. and X. Sala-i-Martin. 1992. "Convergence", Journal of Political Economy 100, 223-251.
5. Blanchard, O. and L. Katz. 1992. "Regional evolutions", Brookings Papers on Economic Activity 1, 1-61.
6. Dolado, J. J., A. Goria and A. Ichino. 1993. "Immigration, human capital and growth in the host country: evidence from Pooled Country Data", CEPR Discussion Paper No. 875. London: CEPR.
7. Beine, M., F. Docquier, and H. Rapoport. 2001. "Brain drain and economic growth: theory and evidence", Journal of Development Economics 64, 275-289.
8. Stark, O., C. Helmenstein and A. Prskawetz. 1998. "Human capital depletion, human capital formation, and migration: a blessing or a "curse?" Economic Letters 60, 363-367.
9. Dustmann, C. 1996. "Return migration, the European experience", Economic Policy: A European Forum, 213-250.
10. Stalker, Peter, 2000. Workers Without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration (Boulder, Lynne Rienner Publishers).
11. Smart, John E., Virginia A. Teodosio and Carol J. Jimenez, 1986. "Skills and Earnings: issues in the Developmental impact on the Philippines of labor export to the Middle East". In Fred Arnold and Nasra M. Shah, eds., Asian Labor Migration: Pipeline to the Middle East. (Boulder and London: Westview Press).
12. Asis, Maruja M.B., 2001. "The return migration of Filipino women migrants: home, but not for good". In Christina Wille and Basia Passl, eds., Female Labour Migration in South-East Asia. (Bangkok, Asian Research Center for Migration).
13. J. Edward Taylor. International migration and economic development. International symposium on international migration and development/Population Division Department of Economic and Social Affairs. United Nations Secretariat Turin, Italy, 28-30 June 2006
14. Hanson. Immigration Policy. University of California, San Diego and National Bureau of Economic Research July 2004. 49 p.
15. Шиманська Оксана. Міжнародні переміщення робочої сили і проблеми макроекономічної динаміки. Вісник ТАНГ, 2005 р. – № 2.

Телятнікова Ю.В.

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу екологічної складової в енергетичній політиці України. У статті розкрита сутність антропогенних змін атмосфери; проаналізовані причини та складні умови, при яких, згідно взятих на себе зобов'язань, Україна має досягти екологізації виробництва; виявлені можливості та перспективи екологізації виробництва в Україні.

Стійка тенденція до загального збільшення антропогенного навантаження на довкілля, у тому числі в Україні, обумовлює необхідність урахування в енергетичній політиці екологічної складової. Вона є надзвичайно важливою не лише з причин своєї соціальної значущості, але й тому, що наразі такий пріоритет державної політики, як національна конкурентоспроможність, розглядається виключно через призму екологічної гармонізації виробництва. Міжнародні інституції вже кілька років поспіль наголошують на необхідності